

CADRUL ECLEZIAL AL EXEGEZEI BIBLICE PATRISTICE¹

Pr. lect. dr. Marian VILD
Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul” din București

Abstract

This study aims to bring into attention what I consider to be an extremely important aspect of patristic biblical exegesis, namely, the fact that it was done within an ecclesiastic setting. There is currently great interest in retrieving the patristic exegesis, in the context of a broader effort to draw some guidelines for an Orthodox-Christian hermeneutics of the Bible. For sure, in this hermeneutics, the patristic exegesis has a central place. The idea of this study is to contribute to this by bringing out some examples from the Fathers which certify the fact that, in the Eastern tradition, biblical exegesis is done in an ecclesiastic setting. Although it may bear the resemblance of a worldly institution, the Christian community is not, however, regarded as one, but rather, as in the Pauline theology, as the mystical Body of Christ. The fact of belonging to this Body grants Christian exegetes the peculiarities of an exegesis “pro Ecclesia”, having as a final goal the encounter with the Incarnate God: Jesus Christ.

Keywords: patristic exegesis, patristic biblical hermeneutics, Church, Holy Scripture, Fathers of the Church.

Preliminarii

Așa cum bine se știe, avem o bogată literatură patristică², iar o parte extrem de importantă a acesteia este alcătuită din comentarii și omilii la texte biblice. S-a afirmat de mai multe ori în

---

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/133675: „Inovare și dezvoltare în structurarea și reprezentarea cunoașterii prin burse doctorale și postdoctorale (IDSRC – doc-postdoc)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

² Termenul „patristic” va fi folosit în acest studiu într-un sens mult mai larg, așadar nu în sensul strict tehnic. Așa cum se va putea observa, ne vom raporta și la Sfinți ai Bisericii care au viețuit după ceea ce specialiștii numesc „perioada patristică”, deși majoritatea Părinților care vor fi citați se încadrează în această perioadă.

ultima perioadă, mai cu seamă în spațiul savanților bibliști ortodocși, că exegeza Părinților este o moștenire extraordinară, pe care am primit-o, dar pe care o valorificăm prea puțin³. Acest lucru nu înseamnă că teologia biblică actuală nu se raportează la exegeza Părinților, ci mai ales faptul că se pierde ceea ce s-a numit „cugetul Părinților” (*πατερικών φρόνιμα*)⁴. Așadar, deși îi cităm foarte mult pe Sfinții Părinți atunci când ne străduim să explicăm un text biblic, ceea ce ne lipsește este recuperarea nu a textului exegezei lor, ci a felului lor de a se raporta la textul sacru. Cu alte cuvinte, noi cităm exegeza Părinților, dar nu prea am înțeles principiile exegezei lor! Este nevoie, deci, nu numai de a cunoaște, edita, traduce și utiliza exegeza patristică, ci mai cu seamă de a recupera felul în care Părinții s-au raportat la dumnezeieștile Scripturi. Desigur, o literatură din ce în ce mai bogată încearcă să răspundă la această nelămurire; literatură care arată că preocuparea pentru recuperarea exegezei patristice este împărtășită și de specialiști apuseni. Astfel, de la studii disparate, până la lucrări voluminoase, cum sunt cele două volume apărute în 2004, coordonate de Charles Kannengieser, intitulate *Handbook of patristic exegesis*⁵, se concentrează pe receptarea exegezei patristice. De asemenea,

---

³ Pr. dr. Constantin Coman, *Biblia în Biserică*, Editura Bizantină, București, 1997, p. 10; Konstantinos Nikolakopoulos, *Das Neue Testament in der Orthodoxen Kirche*, Lit Verlag, Berlin, 2011, p. 309.

⁴ Părintele George Florovsky consideră că în lumea moderă, din cauza raționalismului, se pierde „integritatea minții scripturale”. Cf. George Florovsky, *Biserica, Scriptura, Tradiția: Trupul viu al lui Hristos*, traducere de Florin Caragiu și Florin Mândrilă, Editura Platytera, București, 2005, pp. 38-39, în timp ce Konstantinos Nikolakopoulos vorbește despre necesitatea înțelegerii și împrăștierea „Duhului ermeneutic autentic al Părinților Bisericii” („genuinen hermeneutischen Geist der Kirkenväter zu verstehen und sich zu eigen zu machen”). Konstantinos Nikolakopoulos, *op. cit.*, p. 309.

⁵ Charles Kannengieser, *Handbook of Patristic Exegesis*, vol. I-II, Leiden/Boston: Brill, 2004. Există o bogată literatură pe această temă; vom aminti mai jos doar câteva titluri recente, care ni s-au părut de o importanță deosebită: Jaroslav Broz, *From Allegory to the Four Senses of Scriptures. Hermeneutics of the Church Fathers and of the Christian Middle Ages*, în *Philosophical Hermeneutics and Biblical Exegesis*, editată de Petr Pokorný și Jan Roskovec, Siebeck Mohr, Tübingen, 2002, pp. 301-309; Pr. prof. dr. Constantin Coman, *Premize ermeneutice în lucrarea «Răspunsuri către Talasie» a Sf. Maxim Mărturisitorul. Contribuții la o ermeneutică biblică*

interesul pentru această temă a dat naștere și la câteva proiecte editoriale de mare anvergură. Dintre acestea din urmă amintim aici doar *Biblia Patristica* și *Novum Testamentum Patristicum*⁶.

Cu toate acestea, dincolo de cercetarea anvergurii exegezei patristice și de specificitățile fiecărui autor patristic, rămâne încă

---

ortodoxă, în „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă «Justinian Patriarhul» din București”, 2001, pp. 69-110; Idem, *Erminia Duhului*, Editura Bizantină, București, 2002; Ierom. Agapie Corbu, *Sfânta Scriptură și tâlcuirea ei în opera Sfântului Grigorie de Nyssa*, Sibiu: Teofania, 2002; Simon Crisp, *Studiile biblice ortodoxe între patristică și postmodernitate: o perspectivă din Apus*, traducere de Ovidiu Matiu, în *Interpretarea Sfintei Scripturi din perspectivă ortodoxă și apuseană*, editat de: James D. G. Dunn, Hans Klein, Ulrich Luz și Vasile Mihoc, Editura Teofania, Sibiu, 2003, pp. 179-200; Michael Fiedrowicz, *Prinzipien der Schriftauslegung in der Alten Kirche*, Peter Lang, Bern, 1998; Thomas Finan și Vincent Twomey (eds.), *Scriptural Interpretation in the Fathers: Letter and Spirit*, Four Courts Press, Dublin, 1995; Allan J. Hauser și Duane F. Watson (eds.), *A History of Biblical Interpretation*, vol. 1: „The Ancient Period”, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, UK, 2003; Idem, *A History of Biblical Interpretation*, vol. 2: „The Medieval through the Reformation Periods”, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, UK, 2009; Ulrich Luz, *Însemnătatea Părinților Bisericii pentru interpretarea Bibliei*, traducere de Alina Pătru, în *Interpretarea Sfintei Scripturi din perspectivă ortodoxă și apuseană*, editat de: James D. G. Dunn, Hans Klein, Ulrich Luz și Vasile Mihoc, Editura Teofania, Sibiu, 2003, pp. 57-88; Vasile Mihoc, *Greek Church Fathers and Orthodox Biblical Hermeneutics*, în *Greek Patristic and Eastern Orthodox Interpretations of Romans*, edited by Daniel Patte and Vasile Mihoc, Bloomsbury T&T Clark, London/New York, 2013, pp. 1-40.

⁶*Biblia Patristica* este un proiect derulat în perioada 1965-2000, la Strasbourg și Paris, și a publicat șapte volume + un supliment, în perioada 1975-2000. Proiectul a fost inițiat de cercetători de mare anvergură, sub egida CNRS (Centre National de Recherche Scientifique) și CADP (Centre d'Analyse et de Documentation Patristique). Rezultatul acestui proiect, materializat în volumele publicate, este realizarea unui index al citărilor biblice din textele patristice, fiind un instrument de mare folos în cercetarea exegezei patristice. Un mare neajuns al acestui proiect este, însă, limitarea cercetării la literatura patristică din primele patru secole. Mult mai ambițios, *Novum Testamentum Patristicum* (NTP) este un proiect relativ recent, în curs de derulare. El a demarat în 1993 la Regensburg, Germania, având un proiect de nu mai puțin de 45 de volume, 9 dintre acestea fiind deja publicate (sau în curs de publicare). Unul dintre punctele importante ale metodologiei acestui proiect este ca fiecare text biblic care este folosit în literatura veche creștină să fie cercetat în context. Pentru mai multe amănunte despre acest ultim proiect, a se consulta: A. Merkt, *Novum Testamentum Patristicum. Ein Projekt zur Erschließung der Rezeption des Neuen Testaments in frühchristlicher und spätantiker Zeit*, în „*Sacra Scripta*”, X, 1, 2012, pp. 15-38.

neclar care sunt principiile care sunt constante la majoritatea autorilor patristici și ar putea constitui principii unificatoare ale gândirii patristice. În această perspectivă, aprofundarea cadrului eclezial al exegezei patristice este un fapt esențial și, deși adeseori menționat⁷, el este insuficient aprofundat de bibliștii ortodocși, într-un dublu sens. Pe de o parte, lucrările și studiile care amintesc de acest aspect esențial abordează problematica dintr-o perspectivă generală, de sinteză, și arareori justifică afirmațiile prin recursul la textele Părinților Bisericii relevante pe această temă. Dar chiar și atunci când aceste citate există, de cele mai multe ori ele sunt reduse la câteva nume reprezentative din așa-numita „perioadă patristică”. Pe de altă parte, în chip firesc, această perspectivă induce ideea că perspectiva patristică este pierdută și e nevoie de „un pod până la lumea Părinților”⁸. Or, contribuția studiului de față se dorește a fi în direcția continuității exegezei în comunitatea creștină. Părinții Bisericii au avut același cadru eclezial pe care îl au și bibliștii ortodocși din timpurile moderne. De aceea acest cadru este un element care ar putea să constituie (împreună cu altele) un jalon important al unei hermeneutici ortodoxe, în continuitatea celei patristice. Cadrul eclezial este un element peren al vieții creștine. Nu putem înțelege viața creștină fără apartenența la Trupul lui Hristos – Biserica. Or, acest element este cel care poate lega tradiția exegezei patristice de cea modernă. Interpretarea Scripturii are

---

⁷ Pr. dr. Constantin Coman, *Biblia în Biserică...*, pp. 10-18; John Breck, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, traducere de Monica E. Herghelegiu, EIBMBOR, București 1999, p. 43; Pr. George Florovsky, *op. cit.*, p. 26; Pr. Ioan Chirilă, *Sfânta Scriptură – Cuvântul cuvintelor*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010, p. 327. Părintele John Breck afirma, criticând exegeza academică pe care și teologia modernă ortodoxă și-a însușit-o în bună măsură: „Ne-am însușit presupuzițiile și metodologiile apusene, ale căror efect este obiectivarea Scripturilor și eliminarea lor din propriul context eclezial și liturgic”. John Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, traducere de Ioana Tămăian, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2003, p. 34. Unul dintre cei mai recentți autori care susțin acest principiu este Christopher A. Hall care afirmă: „Părinții susțin că interpretarea biblică este o activitate eclezială practică în Biserică și pentru Biserică în rugăciune și venerare”. Christopher A. Hall, *Să citim Scriptura cu Părinții Bisericii*, traducere de Pr. prof. dr. Aurel Pavel și Prof. Cînduleț Diana Elena, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2011, p. 9.

⁸ Christopher A. Hall, *op. cit.*, p. 9.

și astăzi o dimensiune eclezială care trebuie pusă în valoare. Modul în care interpretarea Părinților este ghidată de acest cadru trebuie pus, de asemenea, în valoare. Pentru ca acest lucru să devină mai clar, în cele ce urmează vom încerca să scoatem în evidență câteva aspecte ale exegezei patristice care ilustrează cel mai bine adevărul că Sfânta Scriptură și interpretarea ei nu pot fi despărțite de comunitatea eclezială.

Scriptura și Biserica

Încă de la început se cuvine a atrage atenția, foarte pe scurt, asupra importanței Bisericii, potrivit textului sacru. Din perspectivă biblică, singura moștenire pe care a lăsat-o Fiul lui Dumnezeu Întrupat este Biserica Sa. El nu a poruncit ucenicilor să scrie ceva sau să organizeze ceva, dar a vorbit despre întemeierea Bisericii și despre perenitatea acesteia: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi⁹ Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui” (Mt. 16, 18). De aceea toată viața creștină trebuie evaluată în acest cadru. Nici Scriptura nu face excepție, Sfântul Apostol Pavel vorbește de faptul că Biserica este cea prin care voia lui Dumnezeu se face cunoscută nu numai oamenilor, ci chiar și puterilor cerești: „Pentru ca înțelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri să se facă cunoscută acum, prin Biserică, începătoriilor și stăpâniilor, în ceruri” (Efes. 3, 10). Este cât se poate de clar faptul că „înțelepciunea lui Dumnezeu”, de care vorbește aici Apostolul, este cuprinsă și în

---

⁹Sensul principal al verbului *οικοδομέω* este acela de a ridica sau a construi edificii. Utilizarea sa cunoaște, însă, și un sens figurat încă în literatura greacă antică. Un astfel de sens îl putem găsi și în LXX. De exemplu, în Psalmul 27, 5, același verb este utilizat pentru ideea că Dumnezeu nu îi va zidi pe păcătoși, ci îi va dărâma (în traducerea sinodală textul poate fi găsit la Ps 27, 7). În iudaismul târziu, așa cum putem vedea în scrierile rabinice, acest sens metaforic apare frecvent, în legătură cu „zidirea casei lui Israel”. În Matei 16, 18, sensul este figurat, dar cu un puternic accent eshatologic. Otto Michael, art. „οἶκος, οἰκία, οἰκεῖος, οἰκέω, οἰκοδόμος, οἰκοδομέω, οἰκοδομή, ἐποικοδομέω, συνοικοδομέω, οἰκονόμος, οἰκονομία, κατοικέω, οἰκητήριον, κατοικητήριον, κατοικίζω, οἰκουμένη”, în *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. V, editat de Gerhard Kittel și Gerhard Friederich, traducere și editare în limba engleză Geoffrey W. Bromiley, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids Michigan, 1964, pp. 137-139.

dumnezeieștile Scripturi. Așadar, Scriptura ca parte a vieții Bisericii, nu poate fi interpretată în mod adecvat decât în cadrul eclezial. Acesta este matricea în care Sfinții Părinți au citit și au interpretat Scriptura în timpul lor.

Este incontestabil faptul că Noul Testament este o carte a Bisericii. Evangheliile, cartea Faptele Apostolilor, epistolele pauline și cele sobornicești, precum și cartea Apocalipsei, sunt scrieri ocazionale redactate de credincioși ai Bisericii primare pentru edificarea altor credincioși mai începători în cele ale credinței. Dacă pentru Epistole acest lucru este cât se poate de evident din însuși conținutul acestora, în ceea ce privește cărțile narrative (Evangheliile și cartea Faptele Apostolilor) avem suficiente mărturii externe la vechii scriitori bisericești care relatează cum și de ce s-au redactat aceste scrieri. Bunăoară, în ceea ce privește redactarea Evangheliei după Marcu, Eusebiu de Cezareea – bazat pe mărturii mai vechi din Clement Alexandrinul și Papias – arată că această Evanghelie s-a scris la insistențele comunității creștine din Roma, evident, spre edificarea ei spirituală: „... strălucea credința în inimile oamenilor care ascultau predicile lui Petru, pe care nu se săturau că le-au ascultat o dată și nici cu faptul că au primit învățătura orală a cuvântului dumnezeiesc, ci s-au adresat prin totul felul de rugăminți lui Marcu – autorul Evangheliei și însoțitorul lui Petru – cerându-i să le lase în scris însemnările după învățătura care le-a fost transmisă oral (de Petru). Și atâta s-au rugat până ce l-au câștigat pe om, încât se poate spune că așa-numita «Evanghelie după Marcu» e rodul insistențelor lor. Se spune că Apostolul Petru cunoștea acest fapt în urma unei descoperiri a Duhului Sfânt, de aceea s-a bucurat mult auzind de dorința acestor oameni, așa încât le-a îngăduit să aibă această carte spre citire în adunările lor”¹⁰.

Din exemplul de mai sus înțelegem că Noul Testament este o carte scrisă de Biserică și pentru Biserică. Comunitatea a avut un rol încă de la redactarea cărților Noului Testament. În cazul Epistolelor pauline (probabil cu excepția Epistolei către Romani) acest lucru este și mai evident. Sfântul Apostol Pavel scrie diferitelor comunități pentru a răspunde unor nevoi reale ale acestora. De

---

¹⁰ Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească*, II, XV, 1-2, traducere de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, în col. PSB 13, EIBMBOR, București, 1987, p. 81.

aceea, este cât se poate de limpede faptul că în nici un caz nu putem înlătura contextul eclezial atunci când interpretăm Sfânta Scriptură.

Mai mult decât atât, tot Biserica prin membrii ei și prin hotărâri sinodale a dat autoritate Noului Testament, ridicând cărțile care îl alcătuiesc la rangul de cărți normative pentru viața și credința Bisericii, pe baza câtorva criterii, printre care inspirația divină și apostolicitatea. Mai apoi, ea s-a ocupat și de răspândirea, transmiterea, traducerea, (mai târziu) editarea și, mai cu seamă, interpretarea textului sacru. În acest sens, părintele John Breck preciza: „Părinții Bisericii răsăritene subliniază faptul că Biblia nu există *sui generis*, ea a luat naștere și formă într-o comunitate de credință (...). Aceste scrieri au luat naștere din viața și hotărârile Bisericii și, în timp, au continuat să fie măsură, regula sau *canonul* credinței creștine”¹¹.

Într-adevăr, în înțelegerea Părinților comunitatea eclezială este extrem de importantă în ceea ce privește raportarea la textul sacru. Un exemplu grăitor cu privire la această înțelegere îl aflăm, în secolul al IV-lea, la Sfântul Ioan Gură de Aur, care, într-o omilie în care comentează textul din I Timotei 3, 16, afirmă: „«Ca să știi, zice, cum trebuie în casa lui Dumnezeu a petrece, care este Biserica Dumnezeului celui viu, stâlp și întărire a adevărului», iar nu ca aceea iudaică, căci aceasta este cea care unește la un loc credința și propovăduirea evangheliei (*Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συνέχων τὴν πίστιν καὶ τὸ κήρυγμα*)¹². Adevărul este al Bisericii, și stâlp, precum și întărire”¹³.

Așa cum se poate observa, traducerea românească redă verbul *συνέχω* cu „unește”, sensul fiind cel de „a ține laolaltă”. Ceea ce sugerează aici Sfântul Ioan este faptul că Biserica este matricea care a format Noul Testament și care păstrează credința și misiunea Bisericii. Fără acest cadru, credința nu își găsește un fundament, iar proclamarea Evangheliei devine doar un act intelectual. Credința

¹¹ John Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii...*, pp. 16-17.

¹² St. Joannes Chrysostomus, *XI Homiliae in Timotheus*, PG 62, 605.

¹³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolelor pastorale: I și II Timotheu, Epistola către Tit și cea către Filimon a celui între Sfinți Părintelui nostru Ioan Chrisostom Arhiepiscopul Constantinopolului*, traducere de Arhiepiscopul Theodosie Athanasii (Ploieșteanul), Atelierele Socec & Co., București, 1911, p. 92.

autentică este demonstrată prin propovăduirea Cuvântului, iar propovăduirea este animată de credință, ambele fiind manifestări firești ale membrilor Bisericii. Biserica, credința și Scriptura sunt inseparabil legate. Aceasta întrucât, după cum se exprima Sfântul Ioan Gură de Aur, „toate cele spuse de Matei nu sunt ale lui, ci ale lui Hristos, Care a legiuit o astfel de viețuire”¹⁴, de aceea, după sinteza lui Evdokimov, se poate afirma că, „citind Biblia, Părinții citeau nu texte, ci pe Hristos Cel viu și Hristos le vorbea; ei se hrăneau din cuvântul Scripturii așa cum se hrăneau cu pâinea și vinul euharistic și cuvântul ei se oferea cu adâncul lui Hristos”¹⁵. Așadar, în spațiul răsăritean, Biserica este extrem de importantă. Practic, nu poate exista creștinism în afara ei. Cei care cred în Hristos sunt încorporați în Trupul lui Hristos, constituind, astfel, Biserica. Imaginea paulină a Trupului (Rom. 12,5; Efes. 4, 15-16; 5, 23; Col. 1, 18; 24 etc.), precum și cea ioaneică a viței (In 15) sugerează realitatea organică a Bisericii, care înseamnă comuniune cu Hristos și cu ceilalți credincioși, toți beneficiind de o „infuzie” de viață din trupul lui Hristos îndumnezeit. Cel mai frumos comentează această realitate Părintele Stăniloae, care definește Biserica, inspirându-se și continuând teologia Sfântului Grigorie Palama¹⁶, astfel: „Biserica, aflată virtual în trupul lui Hristos, ia ființă actual prin iradierea Duhului Sfânt din trupul Său în celelalte ființe umane, fapt care începe la Rusalii, când Duhul Sfânt coboară peste Apostoli, făcându-i primele mădulare ale Bisericii, primii credincioși în care se extinde puterea trupului pnevmatizat al lui Hristos. Fără Biserică, opera de mântuire a lui Hristos nu s-ar putea realiza”¹⁷.

În această înțelegere, cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom despre rolul Bisericii ca liant și cadru al credinței și propovăduirii

---

¹⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, „Omilia I la Matei”, VI, în Idem, *Scrieri III. Omilii la Matei*, în col. PSB, vol. 23, traducere, introducere, indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, București, EIBMBOR, 1994, p. 22.

¹⁵ Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*, traducere de Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1995, p. 14.

¹⁶ A se vedea: Sf. Grigorie Palama, *Omilia 24, la Cincizecime*, 24, 12, în Idem, *Omilii*, vol. II, traducere de Paraschiva Grigoriu, Editura Anastasia, București, 2004, p. 54.

¹⁷ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, ediția a 4-a, EIBMBOR, București, 2010.

Evangeliei devin cât se poate de limpezi. Prin apartenența la Trupul lui Hristos – Biserica, mădulele acesteia își manifestă crezul propovăduind cuvântul hristic, pe care Biserica însăși, ca realitate teandrică (Capul – Hristos, credincioșii – mădule) îl păstrează și în forma dumnezeieștilor Scripturi. Este interesant de observat că una din desele ocurențe ale verbului *συνέχω* este asociată cu lucrarea Duhului Domnului. Astfel, în primul capitol al cărții Înțelepciunea lui Solomon 1, 7 citim: „Duhul lui Dumnezeu umple lumea, El cuprinde toate și știe orice șoaptă” (*ὅτι πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκεν τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει φωνῆς*). „Cuprinde toate”, din traducerea sinodală, poate fi tradus și prin „ține toate laolaltă”, pentru a reda sensul literal al verbului grecesc. În acest ultim înțeles, textul din Vechiul Testament trimite la lucrarea Duhului, care, după definiția părintelui Stăniloae, realizează hristificarea noastră prin extinderea Trupului îndumnezeit al lui Hristos în credincioși – constituind astfel Biserica. În această înțelegere, când spunem „Biserică”, ne referim și la prezența Duhului. Așadar, exegeza *pro Ecclesia* este, în același timp, și o „erminie a Duhului”¹⁸.

Desigur, Părinții, fiind mădule vii ale Bisericii, au practicat o interpretare a Scripturilor din interiorul Bisericii către frații lor credincioși cu care împărtășeau aceeași viață hristică. Așa cum înțelegem din stilul și tonul omiliilor în care Părinții interpretează textul Scripturii, acestea aveau în vedere edificarea spirituală a membrilor Bisericii din timpul lor. Cu alte cuvinte, Părinții s-au „hrănit” din Scripturi și au încercat să facă mai accesibilă această „hrană” și celor din jurul lor. Deși acest aspect va fi subliniat în punctul următor al acestei cercetări, insistăm aici asupra faptului că în gândirea patristică Scriptura este nedespărțită de comunitatea eclezială. De aceea, același sfânt, Ioan Gură de Aur, îi îndemna pe creștinii din vremea sa: „N-ar trebui ca, după ce plecăm de la biserică, să ne ocupăm cu lucruri care n-au nici o legătură cu biserica, ci, îndată ce ajungem acasă, să luăm Sfânta

---

¹⁸ Părintele John Breck este unul dintre bibliștii ortodocși care pune accent asupra „funcției permanente a Duhului în Biserică”. John Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii...*, p. 35. În spațiul românesc, această idee fundamentală este dezvoltată de părintele Constantin Coman, în lucrarea *Erminia Duhului*, Editura Bizantină, București, 2003.

Scriptură, să chemăm în jurul nostru soția și copiii și să le împărțim și lor cele spuse la biserică și numai după aceea să ne apucăm de treabă”¹⁹.

Așadar, citirea și studierea Scripturii în cadrul familial nu este ruptă de Biserică și, chiar dacă nu este parte a cultului, are „legătură” cu Biserica, pentru că, chiar în afara spațiului liturgic, credincioșii sunt mădulare ale acesteia și tâlcuiesc textul cu conștiința apartenenței la Trupul mistic al lui Hristos. Sfântul Ioan sugerează că hermeneutica aplicată textului biblic nu poate fi diferită de cea pe care credincioșii au auzit-o în Biserică.

Sfântul Grigorie Palama amintește și el despre această relație într-o omilie la Cincizecime, unde el consideră că există trei aspecte ale Bisericii care sunt într-o relație de interdependență: harul, Evanghelia și episcopul: „Darul și harul lui Dumnezeu și lumina dumnezeiescului Duh, care vine prin Evanghelie, sunt împărțite în toate vremurile de fiecare dintre arhieriei rânduiri unei cetăți. Cei care însă au căzut de la unele ca acestea, deși li s-a dat darul Duhului Sfânt, se despart de harul lui Dumnezeu, se leapădă de dumnezeiasca învățătură, se taie pe ei înșiși de la Dumnezeu și se dau multor forme de blestamate lepădări și nenorociri, ceea ce ați cunoscut și voi, puțin mai înainte, din proprie experiență”²⁰.

Lăsând deoparte problema rolului și locului ierarhiei în comunitatea bisericească, este foarte clar că în concepția Sfântului Grigorie Palama cele trei elemente sunt interdependente și leagă Scriptura de comunitatea eclezială. Primul, Duhul Sfânt, este, așa cum am văzut mai sus, Cel care extinde în credincioși trupul îndumnezeit al lui Hristos, constituind astfel Biserica. Al doilea element, Evanghelia, este învățătura și puterea Logosului dumnezeiesc. Iar al treilea element, episcopul, este cel prin care Sfintele Taine sunt împărțite credincioșilor și cuvântul evangheliei este proclamat. Așa cum observăm, lucrarea Duhului care are loc prin Sfintele Taine, potrivit concepției răsăritene, și propovăduirea Evangheliei sunt legate de activitatea episcopului. Dar acesta din urmă este dependent în devenirea sa și el de Evanghelie și de darul Duhului; de aceea toate aceste trei elemente apar ca interdependente

---

¹⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, „Omilia a V-a la Matei” în Idem, *Scrieri III...*, p. 65.

²⁰ Sf. Grigorie Palama, *Omilia 24, la Cincizecime*, 24, 11, în *trad. cit.*, pp. 53-54.

și pun în lumină, din nou, relația strânsă și de nedespărțit între Biserică (reprezentată de Duhul ce extinde Trupul lui Hristos și de episcop) și Scriptură (Evanghelia sau „dumnezeiasca învățătură”). Mai mult decât atât, Evanghelia apare ca izvor al harului Duhului, înțelegând astfel clar că există o reală împărtășire prin cuvintele ei de Cuvântul divin.

Această concepție predomină în gândirea patristică, unde Sfânta Scriptură este mereu înțeleasă în cadru eclezial. Sfântul Paisie Velickovsky, promotor al reînnoirii isihaste la noi în țară și în lumea slavă în sec. al XVIII-lea, își bazează răspunsul polemic către un oarecare stareț Athanasie pe mărturia Sfintei Scripturi și pe învățătura Bisericii. El își începe argumentarea răspunsului său în acest fel: „Deci noi, cu darul lui Dumnezeu, în Sfânta Scriptură și întru învățătura Sfinților învățători ai Bisericii și a Preacuvioșilor Părinți, căutând, am aflat învățătura sfinției tale de tot neîmpreunată și, mai vârtos, împotrivoare și streină Sfintei noastre Biserici”²¹.

Așadar, dacă Sfântul Ioan Gură de Aur vorbea despre faptul că Biserica „ține împreună” credința și propovăduirea, Sfântul Paisie arată cum despărțirea de Biserică duce la erezie sau kakodoxie, care este o învățătură „neîmpreunată”. De aici înțelegem că apartenența la Biserică nu o dau numai elementele formale exterioare, ci mai cu seamă păstrarea Duhului lui Dumnezeu („cu darul lui Dumnezeu”), a învățăturii Scripturii și a interpretării ei potrivit cugetului Sfinților Părinți.

Scopul pastoral și duhovnicesc al exegezei patristice

Părinții Bisericii nu au interpretat Scriptura din rațiuni didactice sau cu pretenții savante, deși au făcut-o uneori într-un mod care nu exclude aceste calificative. Ceea ce ei au avut în vedere atunci când au interpretat textul sacru a fost lămurirea și întărirea credincioșilor pentru viața creștină, ca mădulare ale Trupului lui Hristos. În acest sens, există o diferență esențială între

---

²¹ Sf. Paisie de la Neamț, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, vol. II, publicată după traduceri vechi revăzute de Valentina Pelin, ediția a II-a, Editura Doxologia, Iași, 2010, p. 41.

exegeza patristică și cea modernă. În mod predominant, Părinții au interpretat Scripturile într-un scop pastoral, în timp ce exegeza modernă este ruptă de cadrul eclezial, având mai mult un scop didactic și operând cu date și concepte care pot fi încadrate în ceea ce modernitatea numește „științific”. De aceea, așa cum nota Christopher Hall: „Natura eclezială, comună și de devoțiune a exegezei patristice va fi o surpriză pentru cei ce studiază Biblia, în special pentru cei care au fost pregătiți de tehnicile hermeneutice ale academiei moderne”²². Într-adevăr, hermeneutica Părinților nu este una dublă, cum din păcate se practică în lumea academică, una pentru credincioși și alta pentru specialiști. Ei nu au avut scrieri de „popularizare” și scrieri destinate „specialiștilor” sau „savanților”. Acest lucru e dovedit mai cu seamă de faptul că cea mai mare parte a tâlcuirilor patristice consistă în omilii, adică cuvântări rostite în cadrul cultului. Modul specific în care Părinții abordează unele texte biblice, oprindu-se asupra unora mai insistent și aproape ignorând altele, subliniază scopul pastoral al exegezei lor. Părinții au încercat să interpreteze textul biblic cel mai relevant din pericopa respectivă pentru nevoile spirituale ale credincioșilor audienți. Mai mult, datorită naturii ecleziale a exegezei lor, scopul exegezei nu este restricționat în gândirea patristică la ceea ce exegeza modernă numește: *intentio auctoris*, *intentio operis* sau *intentio in receptoribus*.

În gândirea părinților, scopul ultim al exegezei biblice este dobândirea asemănării cu Dumnezeu²³. Acest lucru poate fi atins cultivând virtuțile, care conduc pe om la împlinire și prin urmare la fericire – care este scopul suprem al oricărei ființe umane. Ca o ilustrare a felului în care acest lanț causal funcționează, Sfântul Grigorie de Nyssa explică în comentariul său la titlurile Psalmilor: „Și precum medicina are în vedere sănătatea trupului, iar scopul agriculturii este asigurarea mijloacelor de trai, tot așa și dobândirea virtuții are în vedere fericirea celui ce trăiește potrivit ei (...). Deci definiția fericirii omenești constă în asemănarea noastră cu

---

²² Christopher Hall, *op. cit.*, p. 9.

²³ Părintele John Breck subliniind caracterul practic și duhovnicesc al interpretării biblice, amintește că scopul exegezei ar trebui să fie: „dobândirea cunoașterii lui Dumnezeu”. John Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii...*, p. 33.

Dumnezeu (...). Privită, la rândul ei, printr-o ordine creatoare și firească, Psaltirea ne poate arăta însăși calea spre fericire. Ea ne vorbește în chip creator și felurit, într-o expunere în aparență simplă, despre metoda prin care putem să dobândim fericirea²⁴.

Așadar, Psaltirea, ca parte a dumnezeieștilor Scripturi, are, în gândirea patristică, și o funcție normativă, dar nu în sensul literei care ucide (cf. II Cor. 3, 6), ci în acela al împlinirii omului prin dialogul viu cu Logosul revelat în Scripturi. Caracterul emina-mente practic și duhovnicesc este subliniat și de Sfântul Ioan Gură de Aur: „N-ați auzit pe Pavel spunând că: «s-au scris toate acestea spre povățuirea noastră» (I Cor. 10, 11)? Dacă ar trebui să iei Sfânta Evanghelie în mâini n-ai face-o, dacă ți-ar fi mâinile nespălate! Pentru ce, așadar, nu socotești că cele cuprinse în ea sunt cu mult mai de preț? O astfel de socotință a întors totul cu susul în jos! Vrei să știi ce mare folos ai de pe urma citirii Sfințelor Scrip-turi? Cercetează-te să vezi ce gânduri îți vin în minte când auzi cântându-se un psalm și ce gânduri îți vin când auzi un cântec de lume! Ce gânduri îți vin când ești în biserică și ce gânduri când ești la teatru! Și vei vedea câtă deosebire este între o stare sufletească și alta, deși sufletul este unul!”²⁵.

În gândirea patristică nu vom afla ca predominantă preocu-parea pentru ce a vrut să zică autorul uman al unor cărți din Scrip-tură, ci mai cu seamă Părinții au căutat folos duhovnicesc în lupta cu patimile și susținere pentru lucrarea virtuții. De aceea Sfântul Ioan Gură de Aur continuă: „Cuvântul scos din Dumnezeieștile Scripturi înmoaie mai bine decât focul un suflet învățat și-l face în stare să săvârșească orice lucru bun... Prin cuvintele Sfin-telor Scripturi au ajuns mai buni chiar marii bărbați, chiar prietenii lui Dumnezeu. De pildă, David, după ce a păcătuit, a ajuns la acea minunată pocăință datorită cuvintelor lui Dumnezeu (II Regi 12, 1-16). Apostolii, iarăși, tot datorită cuvintelor lui Dumnezeu au ajuns ce-au ajuns și au atras la ei întreaga lume”²⁶.

²⁴ Sf. Grigore de Nyssa, *La Titlurile Psalmilor*, în Idem, *Scrieri*, partea a doua, col. PSB, vol. 30, traducere și note de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1998, pp. 136-137.

²⁵ Sf. Ioan Gură de Aur, „Omilia a II-a la Matei”, în Idem *Scrieri III...*, p. 35.

²⁶ *Ibidem*, pp. 35-36.

De observat este că de mai multe ori Sfântul Ioan Gură de Aur asociază raportarea la Scripturi cu Biserica. Desigur, pentru că în Biserică se asculta cel mai adesea textul sacru, dar nu acesta este singurul motiv. Mai degrabă discernem aici faptul că Scriptura nu este înțeleasă doar ca un ghid scris, ci ea mijlocește o relație cu Logosul divin. În acest sens, dincolo de semnificația istorică a diferitelor evenimente evanghelice, actualizarea lor prin prăznuirea în cadrul eclezial facilitează participarea la aceleași realități spirituale, precum cele relatate în Scripturi. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama scrie la finalul *Omiliei la Cincizecime*: „Însă noi, fraților, mă rog ca să lepădăm faptele și cuvintele cele urâte de Dumnezeu, astfel încât la cea de-a doua venire să-I putem zice lui Dumnezeu «Tată». Să ne întoarcem la El în adevăr, astfel ca și El să se întoarcă spre noi, să ne curățească de toată fărădelegea și vrednici să ne facă de dumnezeiescul Lui har. Astfel, și acum, și în veacul ce va să vină, prăznuim în chip dumnezeiesc și duhovnicesc împlinirea dumnezeieștii făgăduințe, venirea în lume a Preasfântului Duh și pacea Domnului, revărsarea și împlinirea fericitei nădejdi întru Domnul nostru Iisus Hristos”²⁷.

Acesta este motivul pentru care textul biblic este citit și interpretat nu ca un apel la o arhivă despre ce s-a petrecut și spus cu mult timp în urmă, ci ca la ceva foarte important pentru viața de aici și de acum. Interpretând textele biblice legate de praznicul Cincizecimii, Sfântul Grigorie Palama înțelege că textul și evenimentul pe care îl descrie ne învață ceva concret pentru edificarea noastră spirituală. De aceea evenimentele biblice nu sunt doar realități ale trecutului, ci în Biserică, prin celebrarea liturgică, ele sunt realități care ne devin accesibile. Ceea ce descrie textul biblic este o realitate la care este invitat să participe credinciosul. Astfel, în aceeași omilie, Sfântul Grigorie scrie: „Căci Mântuitorul a făcut cunoscută Sfânta lui Evanghelie prin propriile fapte și minuni și a împlinit-o prin Patimile Lui; a arătat această învățătură mult folositoare și mântuitoare prin învierea Lui din morți, prin Înălțarea Lui la ceruri și prin venirea din cer a dumnezeiescului Duh la ucenicii Săi, care acum se înfăptuiește și pe care astăzi o prăznuim”²⁸.

---

²⁷ Sf. Grigorie Palama, *Omilia 24, la Cincizecime*, 24, 17, în *trad. cit.*, p. 58.

²⁸ *Ibidem*, 24, 3, în *trad. cit.*, p. 47.

În acest sens, celebrarea și textul Scripturii care este proclamat în Biserică nu au de-a face doar cu *anamneza*, ci și cu actualizarea textului. Ultimul scop al acestora este edificarea spirituală a credincioșilor, în vederea posibilității întâlnirii cu Dumnezeu.

Exegeza patristică, între consacrare și harismă

Părinții Bisericii au fost membri ai Bisericii timpurilor lor și în această calitate au tâlcut Scripturile. În Biserica veche, proclamarea și interpretarea Cuvântului lui Dumnezeu era săvârșită de un slujitor al Bisericii numit „anagnost”. El era hirotosit în acest scop de episcop. Lucrarea *Constituțiile Apostolice* (datată cel mai probabil în secolul al IV-lea al erei creștine) înregistrează rugăciunea de consacrare a anagnostului pe care o rostea episcopul peste cel ales pentru această slujire. Printre altele, episcopul cere pentru cel hirotosit „Duh proorocesc” și Îi cere lui Dumnezeu: „Înțelepțește pe robul Tău și dă-i lui ca, neosândit, să săvârșească această lucrare încredințată lui” (Cartea a VIII, 22)²⁹. Probabil că o rugăciune similară a fost rostită și asupra Sfântului Ioan Gură de Aur, care a fost hirotosit anagnost în 371 (un an mai târziu urmează o pauză, ce va dura între 372 și 378, pe care a dedicat-o ascezei în pustie, iar în 386 va fi hirotontit preot). Tâlcuirile sale scripturistice au început în răstimpuri speciale dedicate de Biserică interpretării, iar după hirotonia în diacon, preot, episcop, în cadrul adunărilor cultice. În acest sens, trebuie să înțelegem că tâlcuirea Scripturii era foarte legată de cultul și ierarhia Bisericii.

Faptul că tâlcuirea Scripturii era coordonată de slujitori hirotontiți nu exclude, însă, concepția patristică potrivit căreia înțelegerea și tâlcuirea Scripturii sunt daruri spirituale speciale (harisme), dobândite în Biserică spre „zidirea Bisericii” (I Cor. 14, 12.26; Efes. 4, 12). În acest sens, Sfântul Chiril al Alexandriei, în comentariul său la I Corinteni, consideră că cele două harisme misterioase care apar în fruntea listei din I Corinteni 12, 8: *λόγος σοφίας* și *λόγος γνώσεως* („cuvântul înțelepciunii” și „cuvântul cunoștinței”) au legătură cu citirea și interpretarea textului biblic (așadar cu hermeneutica și cu exegeza). În opinia sa, prima se referă la darul

²⁹ Stylianos Papadopoulos, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Hrisostom*, traducere de Lect. dr. Sabin Preda, Editura Bizantină, București, 2013, pp. 74-75.

special al învățării altora, în timp ce a doua se referă la harisma pătrunderii și înțelegerii textului sacru: „«Cuvântul înțelepciunii», după cât mi se pare mie, este cel care la deschiderea gurii e ușor la ivire și curgător. «Cuvântul cunoștinței» îl au unii dintre noi, care nu au îndemânare la vorbire și nu pot cu ușurință a se exprima și a face pe altul să înțeleagă, dar în mod sigur au o înțelegere adâncă și preaînțeleaptă a Sfințelor Scripturi”³⁰.

Ambele daruri sunt date de Dumnezeu unor membri ai Bisericii, spre zidirea comunității. Așa au înțeles Părinții, neconținut, în Biserică, tâlcuirea Scripturii. Hirotonia și harisma sunt legate între ele de lucrarea Duhului spre zidirea Bisericii. Deși uneori ele se suprapun în aceeași persoană, nu trebuie confundate. Hirotonia este calea obișnuită, prin care slujitorii Bisericii primesc harul ce le conferă și slujirea învățătoarească. Dar nu toți cei hirotoniți au fost și mari exegeți. Harisma se poate manifesta și în afara hirotoniei. Majoritatea Părinților Bisericii au fost hirotoniți, dar au existat destui care au fost simpli monahi (bunăoară Părinții pustiei). Ceea ce este esențial la acest aspect este lucrarea Duhului. La aceasta se referă și Sfântul Paisie Velicikovsky, în secolul al XVIII-lea, când abordează acest aspect într-o scrisoare polemică: „Oare nu învățătorilor Bisericii le este dat a cunoaște tainele împărățirii lui Dumnezeu. Adică celor ce S-a sălășluit Duhul Sfânt întru dânșii pentru curăția inimii și a sufletului lor? Și singur Preasfântul Duh printr-înșii a tâlcuit Sfânta Scriptură, adică pe cea Nouă și pe cea Veche a Legii”³¹.

Este adevărat că mare parte a exegezei patristice este scrisă de autori care nu au fost numai simpli membri ai Bisericii, ci călugări, diaconi, preoți, episcopi, cu alte cuvinte credincioși angajați cu responsabilitate în comunitatea eclezială. În această calitate,

---

³⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la I Corinteni*, P.G. 74, 885, după Ieromonahul Agapie Corbu, «Cuvântul înțelepciunii» și «cuvântul cunoștinței» (I Cor 12, 8) – despre teologia duhovnicească și cea discursivă, în „Altarul Banatului”, XI (2000), nr. 4-6, p. 22. Pe tema harismelor a se consulta în limba română și: Georgel Rednic, *Harismele în Biserica primară în scrisul paulin: interferențe eclesiologice din perspectiva cercetării biblice contemporane*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2009.

³¹ Sf. Paisie Velicikovsky, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, vol. II, selectate și traduse în limba română de Valentina Pelin, postfață de Virgil Căndea, Editura Doxologia, Iași, 2012, p. 77.

ei au practicat o exegeză din Biserică, pentru nevoile Bisericii, dar ceea ce i-a ghidat a fost iluminarea aceluiași Duh Sfânt, Care a inspirat, deopotrivă, pe autorii umani ai textului biblic și pe tâlcuitorii săi.

Interpretarea în Biserică și erezia

În gândirea patristică, numai apartenența la Trupul lui Hristos, care este Biserica, asigură ortodoxia exegezei biblice și acest lucru întrucât tâlcuirea Scripturii nu ține doar de rațiunea umană, ci de trăirea în același Duh, care a inspirat Scripturile, așa cum deja am precizat. Altfel, interpretarea este una care rămâne la literă, la „trupul” textului biblic, după distincția operată de Sfântul Maxim Mărturisitorul³². În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur afirma: „Dumnezeiasca Scriptură n-are nevoie de înțelepciunea omenească pentru înțelegerea celor scrise în ea, ci de descoperirea Duhului, pentru ca, aflând adevăratul înțeles al cuvintelor ei, să primim din ele mult folos”³³.

Dar, așa cum deja am văzut, lucrarea Duhului este tocmai extinderea trupului îndumnezeit al lui Hristos în credincioși, ceea ce constituie Biserica. Așadar, în Biserică vom găsi iluminarea Duhului necesară înțelegerii profunde a textului biblic. În afara harului Duhului Sfânt și mai cu seamă doar pe baza propriei rațiuni, există riscul unei interpretări eretice. Sfântul Irineu de Lyon compară Biserica cu paradisul și înțelege Scriptura ca un arbore, din care omul este invitat să guste, dar cu smerenie, pentru a evita căderea în erezie: „Biserica a fost plantată ca o grădină (*paradisus*) în lume; prin urmare, Duhul lui Dumnezeu spune: «Puteți să mâncați din orice pom al grădinii!», ceea ce

³² A se vedea studiul Pr. prof. Vasile Mihoc, *Greek Church Fathers and Orthodox Biblical Hermeneutics...*, p. 27.

³³ Sf. Ioan Gură de Aur, „Omilia a XXI-a la Facere”, în Idem, *Scrieri I: „Omilia la Facere (I)”*, în col. PSB, 21, traducere, introducere, indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, București, EIBMBOR, 1987, p. 244. În același sens scrie și Sf. Petru Damaschinul: „Multe taine sunt ascunse în dumnezeieștile Scripturi, fără să cunoaștem gândul lui Dumnezeu din cele spuse (...) și nimeni nu cunoaște înțelesul vreunui cuvânt, decât prin descoperire”. Cf. *Învățăături Duhovnicești*, în *Filocalia*, vol. V, traducere de Pr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1976, pp. 165-167.

înseamnă: «Mâncați fiecare din toate Scripturile Domnului; dar să nu mâncați cu o minte semeață, nici să atingeți vreun deza-cord eretic!»³⁴.

Smerenia necesară aprofundării autentice a Scripturilor în-seamnă, desigur, și primirea felului în care Biserica tâlcuiește Scri-pura. Părinții au asociat de nenumărate ori Ortodoxia cu smerenia, în timp ce kakodoxia sau erezia este considerată o roadă a mân-driei. De aceea, tâlcuirile Părinților Bisericii au ajuns să fie con-siderate de Părinții de mai târziu ca normative și identificate cu însăși Biserica. De exemplu, Sfântul Paisie Velicikovsky muștră pe starețul Atanasie pentru unele învățături greșite, pe care acela și le baza pe interpretarea greșită a Scripturii cu aceste cuvinte: „Că tu ai îndrăznit a tâlcui Sfânta Scriptură de capul tău, neur-mând minții sfinților învățători ai Bisericii. Oare așa au tâlcuit ei? (...) Fiecăruia ce va să înțeleagă Sfânta Scriptură i se cuvine a urma minții lor celei de Dumnezeu insuflăte și, precum ei au tâl-cuit, așa ca tot sufletul să primească și să creadă. Iar nu într-alt fel a tâlcui, precum afurisiții eretici, care neurmând minții celei pur-tătoare de Duh a sfinților învățători ai Bisericii, singuri, din mân-dria lor, au început a tâlcui Sfânta Scriptură, urmând minții lor”.

Așadar, nu citirea, cunoașterea și raportarea la textul sacru sunt garantul rămânerii în Adevăr, ci rămânerea în Biserică, ca mădular viu al acesteia, în Duhul care conduce „la tot adevărul” (In 16, 13). Acest adevăr a fost exprimat, poate cel mai bine în teologia modernă recentă, așa cum observa părintele Andrew Louth, de Hans Urs von Balthasar, care, dezvoltând ideea unui dialog al dragostei între Hristos-Mirele și Biserica-Mireasa, reliefa: „Este așadar limpede că acela care primește Cuvântul nu poate fi niciodată cititorul, cercetătorul sau cel care se roagă în izolare. «Cheia cunoașterii» (Lc. 11, 52) e dată de purtătorul cheilor (Apoc. 1, 18) și deschizătorul peceților (Apoc. 5, 5) celui care simbo-lizează Biserica (Mt. 16, 19). Și individul își găsește sensul său de individ prin încorporarea sa în Biserică, în Duhul, căci am văzut că în inima ei ascunsă Biserica e un individ – *anima mea, spiritus meus, beatam me dicant omnes* (Lc. 1, 47) – și, prin urmare, ea este

---

³⁴Sf. Irineu de Lyon, *Adversus Haereses*, liber V, XX, 9-12, PG tom VII, p. 1178.

justificarea universală a individului (dar niciodată izolat), în decizia sa de credință și iubire”³⁵.

Experiența vieții ecleziale – unul dintre criteriile exegezei biblice

Potrivit principiului pe care Sfântul Grigorie Palama l-a dezvoltat în *Tomul Aghioritic*, aceia care nu au experiența Duhului Sfânt trebuie să apeleze la cei care au avut această experiență, iar aceștia sunt Părinții Bisericii³⁶. Această experiență, deși este una personală, nu este ruptă de comunitate, întrucât Părinții au avut experiența Duhului în Biserică, ca mădulare vii ale acesteia. Chiar pentru sfinții isihăști retrași din lume și care au dus o viață eremită, experiența vieții spirituale nu a fost ruptă de cadrul ei eclezial. Cei retrași din lume rămân în continuare membri ai Bisericii, iar asceza și rugăciunea lor au săvârșit-o având conștiință eclezială. Ei au înțeles că, așa cum nota teologul rus A. Homiakov, în iad fiecare merge pe cont propriu, în timp ce în cer nu putem merge decât în unire unii cu ceilalți³⁷. Experiența la care s-au raportat Părinții este una dublă: a înaintașilor și a lor, proprie. Experiența înaintașilor este un reper clar încă din Noul Testament. În Epistola către Evrei, bunăoară, găsim îndemnul: „Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința” (Evr. 13, 7). În acest sens, Sfântul Grigorie Palama afirma: „Căci unii (Sfinții Părinți, *n.n.*) le-au cunoscut prin cercarea însăși și anume toți câți s-au lepădat, de dragul vieții evanghelice, de avuția bunurilor, de slava oamenilor și de plăcerile lipsite de frumusețe ale trupului; ba nu numai atât, ci au și întărit această

³⁵ Hans Urs von Balthasar, *Herrlichkeit: Eine Theologische Ästhetik*, III, 2, Einsiedeln, 1969, p. 93, *apud* Andrew Louth, *Originile tradiției mistice creștine: de la Platon la Dionisie Areopagitul*, traducere de Elisabeta Voichița Sita, Editura Deisis, Sibiu, 2002, p. 260.

³⁶ Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic*, în *Filocalia românească*, vol. II, traducere de Pr. prof. D. Stăniloae, EIBMBOR, București, 2013, p. 491.

³⁷ A. Homiakov, *Cerkov Odnă* (Biserica Una), în *Opere* (lb. rusă), Praga, 1867, p. 18, *apud* Tomas Spidlik, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, vol. I: „Manualul sistematic”, traducere de Ioan I. Ică, ediția a II-a, Editura Deisis, Sibiu, 2005, p. 199.

lepădare prin ascultarea de cei ce au ajuns la plinirea vârstei lui Hristos (Efes. 4, 13)".

Dar nu numai experiența înaintașilor recunoscuți, ci și propria experiență duhovnicească este un criteriu important și valid pentru raportarea la Adevăr. Acest lucru este valabil și în ceea ce privește interpretarea Scripturilor. Sfântul Apostol Pavel, într-un context apologetic și polemic, îndemna pe credincioșii din Corint: „Cercetați-vă pe voi înșivă dacă sunteți în credință; încercați-vă pe voi înșivă. Sau nu vă cunoașteți voi singuri bine că Hristos Iisus este întru voi? Afară numai dacă nu sunteți netrebnici” (II Cor. 13, 5). Virtutea smereniei nu înseamnă dezorientare, ci recunoașterea harului și a milei lui Dumnezeu în lucrarea virtuților, într-o orientare conștientă și asumată. Așadar, raportarea la Tradiție, la Sfinții Părinți, nu exclude propria experiență, ci dimpotrivă, am putea spune că o include, în sensul în care numai raportând propria trăire la cea pe care o găsim în Scripturi și la Părinți putem să ne dăm seama de autenticitatea demersului nostru spiritual. Experiența proprie nu poate fi decât în același cadru în care s-au redactat, transmis și tâlcuit Scripturile și în care au activat înaintașii și anume: comunitatea eclezială. Cele trei elemente (Scriptura, Părinții și experiența proprie) apar menționate ca criterii ale vieții spirituale (și înțelegem că este vorba și de interpretarea Scripturilor) și în finalul *Tomului Aghioritic*: „Acestea le-am învățat din Scripturi; acestea le-am primit de la Părinții noștri; acestea le-am cunoscut prin puțina noastră cercare”³⁸.

Așa cum observăm, deși Scriptura și Părinții ocupă primele locuri ca sursă a convingerilor sfinților isihăști, experiența este și ea adăugată acestora, ca un criteriu important. Acest lucru este în legătură neîndoielnică cu faptul că fiecare credincios este mădular al Bisericii. Așadar, citind Scripturile prin cheia hermeneutică oferită de Părinți, experiența proprie din Biserică – adică același cadru în care Părinții au interpretat Scripturile – oferă o interpretare adecvată. Așa au făcut Părinții și de aceea înțelegem de ce ei nu s-au limitat să-i citeze pe Părinții de dinaintea lor, ci, trăind în Biserică, au rămas în același Duh, actualizând mesajul evanghelic potrivit experienței proprii și nevoilor timpului lor. Părintele

---

³⁸Sf. Grigorie Palama, *Tomul Aghioritic...*, p. 498.

George Florovsky, analizând relația dintre Scriptură și Biserică, arată importanța experienței vieții în Hristos în comunitatea eclezială descoperită în Euharistie. Evanghelia, notează părintele, „s-a născut în Biserică, în Sfânta Euharistie”³⁹. Scriptura – carte a Bisericii – este valorificată prin înțelegerea, interpretarea și trăirea ei adecvată doar în comunitatea eclezială. Sfântul Grigorie de Nyssa, într-o omilie la praznicul Învierii, după ce arată posibilitatea re-înțoarcerii în rai a umanității prin credință, aseamănă Scripturile cu râurile care adăpau oarecând Edenul: „Iarși izvorul raiului, împărțit prin Evangheliile în patru râuri, adapă toată fața Bisericii, încât se îmbată și curțile sufletelor noastre, pe care semănătorul le-a pregătit pentru a semăna cuvântul învățaturii (Mc. 4, 15), și s-au umplut de fiicele virtuții. Ce trebuie deci să facem mai mult? Ce altceva decât să imităm munții cei profetici și dealurile prin săltări, căci «munții – zice – au săltat ca berbecii, iar dealurile ca mieii oilor» (Ps. 113, 4)”⁴⁰.

Evident episcopul Nyssei face referire aici la descrierea Edenului din cartea Facerea și la cele patru râuri care udau și delimitau acel ținut primordial (Fac. 2, 8-16). Comparația este extrem de interesantă, deoarece avansează ideea că Biserica este prefigurare a Raiului, iar în aceasta un rol important îl joacă Scriptura, pentru că ea udă, adapă și îngrădește „ținutul” eclezial. Imaginea este cât se poate de sugestivă pentru studiul nostru. Numai având experiența vieții ecleziale poți „gusta” din dumnezeieștile Scripturi, care gustare nu este altceva decât împărțășirea de Logosul divin, Izvorul cel de neseecat al harului (*cf.* In 4).

Concluzii

Deși unanim acceptată, interpretarea Scripturii de către Părinții Bisericii în cadrul eclezial este de foarte multe ori neaprofundată și ignorată, tocmai datorită caracterului ei evident și asumării ei implicite. Fără să fie o noutate, aprofundarea acestui

---

³⁹ Pr. George Florovsky, *op. cit.*, p. 61. Problema legăturii dintre Scriptură și Euharistie este un alt aspect care subliniază aspectul eclezial al interpretării Scripturii.

⁴⁰ Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la praznice împărătești*, traducere de Ierom. Agapie Corbu, Editura Sf. Nectarie, Arad, 2010, p. 101.

subiect aduce, însă, fără nici o îndoială, beneficii cercetătorului onest al receptării biblice patristice. Cercetând omiliile și interpretările biblice patristice din această perspectivă, constatăm că acest aspect apare ca fundamental pentru exegeza patristică. Scriptura, ca și parte a vieții Bisericii, redactată pentru nevoi interne concrete ale Bisericii sub inspirația Duhului Sfânt, nu poate fi despărțită de Biserică. Deși Scriptura are și o dimensiune misionară, interpretarea ei autentică nu poate fi extrasă de matricea în care s-a format și care este cea a comunității ecleziale. Părinții Bisericii au trăit și au aplicat acest adevăr. Pentru ei, Scriptura nu putea fi despărțită de Biserică, chiar în studiul individual. Ei au înțeles că Biserica este cadrul care ține împreună credința și lucrarea mădularelor ei. Înțeleasă ca realitate organică, Biserica a născut în sânul ei nu numai textul Scripturii, dar și un mod de interpretare care este orientat spre a răspunde nevoilor membrilor ei. Acest mod de interpretare are, așadar, un scop pastoral și duhovnicesc pronunțat. Interpretarea Scripturii este, în gândirea Părinților, o harismă, adică un dar special dat de Dumnezeu. Ca orice altă harismă aceasta este răspunsul lui Dumnezeu la efortul și deschiderea umană, și trebuie cultivată și activată spre folosul comunității. Numai interpretarea în Duhul, păstrată în Biserică, poate feri pe interpret de păcatul ereziei. Experiența Părinților și cea personală în comunitatea eclezială sunt jaloane importante ale unei interpretări autentice.

Cele prezentate sunt doar câteva elemente ale acestei teme care este extrem de vastă. O prezentare exhaustivă este mult dincolo de limitele unui studiu precum cel de față. Unele aspecte (precum legătura dintre Scriptură și Euharistie sau legătura dintre Scriptură și rugăciune), deși abordate de cercetători, se cer în mod evident încă aprofundate. Exemplele patristice amintite sunt doar o selecție din bogata cugetare a Părinților pe temă. În această selecție am inclus nu numai Părinți din intervalul temporal pe care teologia modernă îl numește „perioada patristică” și acesta într-un scop deliberat, și anume acela de a lărgi acest concept la toți Sfinții Părinți ai Bisericii, a căror opere și activitate sunt considerate normative, potrivit înțelegerii specifice teologiei ortodoxe. Acest mod de raportare la Părinți, împreună cu sublinierea cadrului eclezial al exegezei lor deschid ideea potrivit căreia modul interpretării

patristice nu ține exclusiv de trecut. Teologia biblică modernă ar trebui să înceapă demersul recuperării exegezei patristice de la recuperarea trăirii și activării personale în comunitatea eclezială. Fără a „copia” pe Sfinții Părinți, savanții bibliști ortodocși ar putea interpreta Scriptura în același Duh cu Părinții, dacă ar deveni mădulare vii ale Trupului eclezial. Fără nici o îndoială, hermeneutica și exegeza Părinților a fost una *pro Ecclesia* (și implicit în Duhul), iar recuperarea ei nu ține doar de cunoașterea și înțelegerea resorturilor intime ale gândirii lor (ceea ce încearcă la ora actuală patristica și teologia biblică academică), ci, mult mai profund, de recuperarea la nivel personal a conștiinței și vieții ecleziale (precum și a Duhului). Acesta este, fără nici o îndoială, drumul către o recuperare, aprofundare și aplicare autentică a „cugetului Părinților”, precum și calea pentru a încheia o hermeneutică ortodoxă care să dea seamă în mod autentic de moștenirea patristică.